

КАКО ДО НОВ ВАЛИДЕН ПАРЛАМЕНТАРЕН СОСТАВ?

Како по некое непишано правило, пред секои избори, кај нас се менуваат правилата на игра и набрзина се носат некакви решенија кои, пак, можат да влијаат врз регуларноста на изборниот процес. Сепак, кога станува збор за изборните циклуси во оваа држава, нормално е да се постави прашањето - дали досега имавме регуларни избори или, пак, неправилностите, по секоја цена, беа вообичаена појава кога требаше да се освои власта. Минативе години бевме сведоци на низа нерегуларности, семејно гласање, кршење на гласачки кутии, и најстрашното - гласање под закана на оружје. А, уште пострашно беше тоа што оние кои ги "рушеа" изборните за-

тоа "Фридрих Науман" и Советот на Европа. Заклучок е дека ЕУ многу очекува од нас како земја кандидат. Поради тоа, неопходна е соодветна имплементација на нејзините препораки за соодветно одвивање на претстојните избори. Според нив, круцијално е жените подеднакво да бидат застапени на изборните листи, а не само да се на дното од нив. Нивното искуство говори дека мора да има жени во изборните одбори, зошто тогаш изборите покажуваат помали нерегуларности.

КРЕДИБИЛИТЕТ НА ИЗБО ЛЕГИТИМИТЕТ НА РЕЗУЛ

■ Пишува: Жаклина МИТЕВСКА

кони, сè уште не се нашле пред лицето на правдата или казната им била толку мала што повторно посегнале по ново нарушување и непочитување на законите. Иако сега се ближат парламентарните избори, од чија регуларност ќе зависи нашето зачленување во Европската унија, сè уште се тактизира со денот кога тие ќе се одржат. Тоа го користат политичките лидери за да манипулираат со народот. Исто така, не е донесен ниту Изборниот законик, за кој експертите имаат бројни забелешки. Сепак, најголемиот товар за фер и демократски избори паѓа на власта. Затоа најважно е однесувањето на политичките партии, а не честата промена на законодавството. Поради тоа, ако идејата на изборите е да се дојде до легитимитет, тогаш сигурно сите учесници во изборниот процес ќе гледаат на најдобар можен начин да го слушнат гласот на народот. Но, како што ќе ре-

Политичките партии да ја преземат вистината за нерегуларностите во текот на изборните процеси; Поголема транспарентност во финансирањето на изборните кампањи; Да се инвестира во професионална изборна администрација; Првенствената идеја при изработката на Изборниот законик да не поаѓа од обично поместување на изборните закони во една целина, туку од потполно нова разработка на изборната област...

че и Гордана Силјановска, универзитетски професор, ако идејата е само голата власт, тогаш сите средства се дозволени, тогаш ниту еден закон, па ниту изборен кодекс што е извонреден, со европски одредби, нема да доведе до фер и демократски избори. Суштината на фер и демократски избори е во изборното однесување, а не во изборните норми, што не значи дека не треба да се менуваат и тие.

За регуларноста на изборите се дискутираше и на семинарот "Жените во изборниот процес", на кој беше организирана и трибина на тема: "Демократскиот изборен процес во контекст на европската интеграција". Овие два настана се во рамките на проектот "Заедно-Толеранција, право на различност, меѓусебно уважување и почитување", а партнери се невладините организации "Женска акција" и "Перспектива", по-

ЗАБЕЛЕШКИ ЗА ЗАКОНИКОТ

Д-р Тања Каракамишева, доцент на научната област Уставно право и политички систем, Правен факултет "Јустинијан први" - Скопје, вели: "Законикот не е подготвен според европската номотехника, при што подготвувачот не прави разлика меѓу закон и законик, и меѓу кодификација и инкорпорација на законската материја од областа на изборите. Кога се чита целината на Законикот се добива впечаток дека подготвувачот направил просто, механичко поврзување на важечките изборни закони во еден т.н. кодификуван текст. Првенствената идеја при изработка на законик не треба да поаѓа од обично поместување на изборните закони во една целина, туку од целосно нова разработка на изборната област. Претходните или важечките изборни закони можат да послужат само како материјал, кој би можел да се употреби при изработка на законикот. Механичкото пресликување на

постојните изборни закони во новиот кодификуван акт не ги исполнува целта и смислата на постоењето на законикот. Всушност, токму по ова прашање во правната литература се прави разлика меѓу кодификација и инкорпорација. Со кодификацијата имаме потполно нова обработка на конкретната област (во случајов изборна област), додека кај инкорпорацијата имаме просто соединување на постојните помали закони и други извори на правото во еден голем законик, без потемелна и посуштинска преработка, доработка на нивната содржина. На зако-

ние разработено во Законикот веднаш по избирачкото право на граѓаните, затоа што тоа е прво дејствие во предизборната активност на избирачите. Изборниот законик мора да добие поинаква физиономија. На Законикот му недостасуваат европските принципи на изборното право кои се "европско изборно богатство". Законикот, во општите (основни) одредби, треба да ги разработи петте принципи врз кои почива европското изборно право: Принцип на општо (универзално) избирачко право, кој ќе го опфати активното (правото на глас) и пасивното избирачко право (право да се биде избран; Принцип на еднакво избирачко право, во кој треба да се вклучат прашањата на еднаква тежина на гласот; Принцип на слободно избирачко право во кој се вклучени две слободи: слободата на избирачите да

овие принципи се наоѓа во меѓународните норми".

"Во глава 2 од Законикот - дополнува Каракамишева - треба да бидат разработени условите за примена на принципите кои се однесуваат на почитување на основните права на човекот и на граѓанинот, слобода на изразување и слобода на печатот, слобода на движење, слобода на здружување и организирање за политички цели, вклучувајќи го и правото за формирање политички партии. Ограничувањето на овие права и слободи мора да биде во согласност со закон, доколку тоа го бара јавниот интерес и доколку одговара со принципот на пропорционалност. Јасно законско набележување е дека основните елементи на изборниот систем, а особено органите за спроведување на изборите, кроењето на изборните единици, не треба да бидат

ско администрирање на изборниот процес, од предизборниот период до крај на изборите - официјалното објавување на изборните резултати.

"Во некои држави - објаснува Каракамишева - изборната администрација е составена од државни службеници вработени во јавната администрација, судии и изборни експерти. Овој неутрален или професионален модел е најчесто употребуван модел кога ООН или други меѓународни организации се инволвирани во процесот на изградба на изборна администрација. Во држави каде нивото на доверба во јавната администрација е на ниско ниво, или во кои судството не е доволно независно, овој модел може да внесе недоверба кај електоратот во изборите. Во овие држави, многу е подобро да се оди на индивидуален избор на лица (избор на конкурс), експерти кои се професионално докажани во изборната проблематика, а именувани од законодавната или извршната власт. Повторно, овој модел на индивидуален избор функционира добро доколку избирачите и партиите имаат доверба во независноста и интегритетот на именуваните лица. Изборната администрација може да ги вклучи, но и да ги исклучи претставниците на партиите. Во оние држави во кои постои историја на партиска доминација и манипулации во изборниот процес потребно е да се воспостави независна изборна администрација со што таа се одделува од доминацијата на владејачката партија. Во некои земји постои т.н. балансиран систем на претставување во изборната администрација. Оваа репрезентивност служи како механизам на тежа и противтежа. Други системи прифаќаат комбинација на овие механизми. Некои имаат независна комисија со политички баланс. Некои системи се обидуваат да ја обезбедат неутралноста на клучните изборни администратори преку нивна неможност да бидат политички ангажирани. Во многу држави, особено оние во транзиција, некои поли-

РИТЕ ЗА ТАТИТЕ

никот му недостасува јасно дефинирана структура според конкретна методологија и логичен редослед на изборните дејствија. Потребно е да се направи комплетно нова структура на Законикот, која ќе содејствува со општоприфатените стандарди за изборите и редоследот на изборните активности. Основно непознавање на изборната проблематика е доколку законикот, како во нашиов случај, се почне со изборниот модел со кој ќе се избираат носителите на власта, а не со избирачкото право и општите изборни принципи, со заштитата на избирачкото право, што е фундамент на европското изборно богатство. Бесмислено е евиденцијата на избирачите (избирачкиот список) да се спомне само со еден член на почетокот од Законикот, а простиот препис на постојниот Закон за избирачки список да се стави во членовите по 40. Избирачкиот список, заедно со прашањата за изборните единици и избирачките места (кои се разработени со членовите од 164 натаму), треба да бидат прво праша-

ТАЊА КАРАКАМИШЕВА

изградат сопствено мислење кон кандидатите на изборите, и второ слободата значи дека избирачите имаат право да ја изнесат својата желба која треба да содејствува со изборниот резултат; Принцип на тајност на избирачкото право значи дека избирачот има право на тајност при гласањето; Принцип на директно (непосредно) избирачко право и принципот на периодичност на изборите што значи обврска за сменливост на власта. Сржта на

менувани најмалку една година пред одржувањето на изборите. Воведување на т.н. процедурални гаранции, и тоа организацијата на изборите треба да биде обврска на независна изборна администрација, која ќе ја сочинуваат непристрасни, непартиски, стручни и професионални тела, кои ќе го спроведуваат изборниот закон. Само транспарентна, непристрасна и независна изборна администрација може да обезбеди услови за вистин-

тички партии сè уште се убедени дека единствениот начин да ги добијат изборите е да ја контролираат изборната машинерија. Ако партиите и гласачите веруваат дека изборната администрација не дејствува непристрасно тоа може да го наруши кредибилитетот на изборите и да го намали легитимитетот на резултатите. Еднаквиот третман на сите изборни учесници е составен дел на фер изборите. Ова значи дека учесниците на изборите добиваат еднаков третман од страна на изборната администрација, медиумите, државните институции, агенциите за истражување на јавното мислење".

"Во Законикот - посочува таа - не е точно прецизиран статусот на ДИК, па оттука и дилемите дали ДИК може да се јави како орган кој во прв степен ќе може да одлучува за изборните прекршоци (согласно уставниот амандман за прекршоците). Потребна е анализа на сите досега применувани изборни модели и аналитичка проценка колку моделите (не)придонесуваат да се намали бројот на изгубени гласови на изборите. Препораките на Советот на Европа упатуваат на потребата од воспоставување независен ревизионен орган, кој ќе врши ревизија на финансиското работење на партиите, особено за време на избори. Таков орган во Македонија не постои. Во Законикот нема унифицирана законска дефиниција за дизајнот на гласачкото ливче. Не постои дефиниција на изборна кампања и недоволно се разработени прашањата за нејзиното финансирање. Потребно е да се создаде посебен орган, комисија која постојано ќе го следи финансирањето на политичките партии и изборните кампањи во државата".

ИСКУСТВАТА НА "МОСТ"

Во пресрет на изборите за народни избраници 2006, да се потсетиме на парламентарните избори во 2002 година. Законот по кој беа спроведени

беше донесен непосредно пред нив и предвидуваше значајни измени: наместо мешан се примени пропорционален изборен модел со 6 ИЕ со компаративен број регистрирани избирачи, беше променет начинот на номинирање и избор на членови на изборни органи (прв пат партиите ги предлагаа судиите вклучени во изборната администрација). Од употреба се исфрли избирачката легитимација, а се воведо невидливото мастило и УВ ламба, потоа квота за застапеност на најмалку 30 отсто од секој пол на кандидатските листи.

"Во изборната трка се најдоа 153 кандидатски листи, односно повеќе од 900 жени кандидатки. Крајниот резултат беше зголемување на застапеноста на жените во Собранието на Македонија. Од 120 пратеници, 21 беа жени, за потпретседател на Собранието беше избрана жена, а

во горната и во долната половина од листата. Сепак, со цел во целост да се избегне практиката последните места на листата да се резервирани за жени, како и можноста при нецелосни количници да се зема помалиот број, со предлогот на Изборниот законик се предвидува секое трето место на листата да биде претставено со лице од различен пол. Предлогот на Изборниот законик содржи одредба која предвидува застапеност од најмалку 30 отсто од двата пола во избирните органи", вели Росана Попоска од "МОСТ".

Во однос на нерегуларностите, таа потенцира: "Според извештајот на МОСТ, од набљудувањето на изборите во 2002, заснован на извештаите од 2.154 набљудувачи, забележани беа 360 случаи на гласање за друг, а во 89 случаи тајноста на гласањето не била почитувана. Според меѓународните набљудувачи, из-

гласање и 341 на групно гласање, на вториот изборен круг регистрирани беа 1.380 случаи на семејно гласање и 396 случаи на групно гласање и на третиот изборен круг забележани беа 402 случаи на семејно и 300 случаи на групно гласање. За сериозноста на проблемот на гласање за друг зборува и извештајот на набљудувачката мисија на ОБСЕ/ОДИХР. Во пресрет на парламентарните избори 2006, од особено значење се: донесување Изборен законик и одредување на денот за одржување на изборите. Покрај тоа, уште неколку главни заложби ќе придонесат за спроведување на македонски демократски избори: политичката волја на сите учесници во изборниот процес, едукацијата на изборната администрација, едукацијата на гласачите. Политичките партии треба да ја преземат вината за нерегуларностите во текот на изминатите изборни процеси; потребно е зголемување на казните против прекршителите на Законот и на изборните правила, особено за членовите на избирачките одбори кои тоа го дозволуваат, поттикнуваат или учествуваат во нерегуларности; сериозен проблем кој мора да се елиминира е гласањето во име на друг (т.н. прокси гласање), но мора да се води сметка и за намалување на бројот на случаи на семејно гласање; потребна е поголема транспарентност во финансирањето на изборните кампањи и објавувањето на донаторите и висините на донациите; законската рамка овозможува поактивно вклучување на жените во политиката и во изборните процеси, но потребно е самите жени да направат повеќе за себе (да бидат поактивни, да се доедуцираат и доусовршуваат, да се организираат и да излегуваат со квалитетни предлози за нивните активности); многу важен сегмент за изборните процеси е едукацијата, како на граѓаните и гласачите, така и на целата политичка структура, почнувајќи дури од највисокото раководство".

во Владата беа избрани 2 министерки. Анализата која ја спроведовме на кандидатските листи кои ги освоија мандатите, покажува дека од 21 избрана жена, само 1 беше од албанска етничка припадност. Само за споредба, може да се наведе податокот дека на парламентарните избори во 1998 година беа избрани само 9 пратенички. Иако значаен, порастот не е доволен, при што последните измени и дополнувања на Законот за локални избори во 2004 година, пропишаа дека во предложената листа на кандидати за членови на Советот на општината и Градот Скопје секој пол ќе биде застапен со најмалку 30 отсто и

борниот ден во 2002 година се карактеризираше со висок одзив на гласачи (73,4%), неколку изолирани инциденти на насилство, и во основа беше уреден процес на гласање, со исклучок на значителен број групно гласање и гласање со полномошно во одредени области со етнички малцинства. Процентот на покриеност на гласачки места, на локалните избори (2005) од страна на 'МОСТ' изнесуваше во просек 65 проценти за секој од трите изборни круга во кои се спроведоа изборите. Податоците кои говорат за семејно и групно гласање се: на првиот изборен круг регистрирани беа 2.742 случаи на семејно